

Viggo Nedergård
stud.scient.pol.

Teoribegrebet og den politiske videnskab

1. Indledning

Anledningen til denne artikel er to bøger, der udkom for nylig. Men der bliver ikke tale om en regulær anmeldelse; dertil er de behandlede problemer for mangeartede, og en del er jeg ikke i stand til at tage stilling til p.gr.a. mit mangelfulde kendskab til klassikerne (især tysk filosofi efter Kant, Max Weber og Talcott Parsons). De to bøger er:

Jürgen Habermas: Zur Logik der Sozialwissenschaften. Materialien. Edition suhrkamp 481. Frankfurt a.M. 1970. DM 6,-.

Jürgen Habermas/Niklas Luhmann: Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. - Was leistet die Systemforschung? Suhrkamp Verlag. Frankfurt a.M. 1971. DM 15,-.

Zur Logik indeholder Habermas' indlæg i den tyske "positivismestrid" ¹⁾, men hovedafsnittet er oversigtsartiklen "Zur Logik der Sozialwissenschaften", der blev publiceret første gang i Philosophische Rundschau 1967, Beiheft 5. Den anden bog, Theorie, giver efter min mening ikke noget endeligt svar på det spørgsmål, der stilles i titlen, men Luhmann ²⁾ afviser prompte denne indvending: "En diskussionsbog bør ikke afsluttes med en "sammenfatning", i hvert fald ikke med en sammenfatning af én af deltagerne.

1) Hele diskussionen er optrykt i Adorno u.a.: Der Positivismustreit in der deutschen Soziologie. Berlin 1970.

2) Theorie, p. 398. Som en introduktion til Luhmann, se Hans Henrik Bruun: Systembegrebet i Niklas Luhmanns organisationssociologi. POLITICA, 3. årg., nr. 2.

Viggo Nedergård
stud.scient.pol.

Teoribegrebet og den politiske videnskab

1. Indledning

Anledningen til denne artikel er to bøger, der udkom for nylig. Men der bliver ikke tale om en regulær anmeldelse; dertil er de behandlede problemer for mangeartede, og en del er jeg ikke i stand til at tage stilling til p.gr.a. mit mangelfulde kendskab til klassikerne (især tysk filosofi efter Kant, Max Weber og Talcott Parsons). De to bøger er:

Jürgen Habermas: Zur Logik der Sozialwissenschaften. Materialien. Edition suhrkamp 481. Frankfurt a.M. 1970. DM 6,-.

Jürgen Habermas/Niklas Luhmann: Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. - Was leistet die Systemforschung? Suhrkamp Verlag. Frankfurt a.M. 1971. DM 15,-.

Zur Logik indeholder Habermas' indlæg i den tyske "positivismestrid" ¹⁾, men hovedafsnittet er oversigtsartiklen "Zur Logik der Sozialwissenschaften", der blev publiceret første gang i Philosophische Rundschau 1967, Beiheft 5. Den anden bog, Theorie, giver efter min mening ikke noget endeligt svar på det spørgsmål, der stilles i titlen, men Luhmann ²⁾ afviser prompte denne indvending: "En diskussionsbog bør ikke afsluttes med en "sammenfatning", i hvert fald ikke med en sammenfatning af én af deltagerne.

1) Hele diskussionen er optrykt i Adorno u.a.: Der Positivismustreit in der deutschen Soziologie. Berlin 1970.

2) Theorie, p. 398. Som en introduktion til Luhmann, se Hans Henrik Bruun: Systembegrebet i Niklas Luhmanns organisationssociologi. POLITICA, 3. årg., nr. 2.

Jeg modstår også denne fristelse, fordi jeg ikke ser nogen mulighed for et enkelt resumé. Dertil har diskussionen for mange facetter, og de kontroversielle punkter er for sammenflettede". Forlæggeren følger bag i bogen denne holdning op ved at opfordre læserne til at bidrage til en serie "Theorie-Diskussions-Hefte". Hvis nogen skulle trænge til en kontrovers, så er lejligheden altså her.

Blandt de emner, der diskuteres i Theorie, er "Sinn" som sociologiens grundbegreb, systemanalyse - men vel at mærke i den Parson-Luhmann'ske udformning - og herunder dens sandheds- og ideologibegreber. Desuden diskuteres spørgsmålet om systemanalysens konservative/evolutionære/revolutionære bias.

I denne artikel vil jeg koncentrere mig om én ting, nemlig en diskussion af problemer i forbindelse med teorigrebet. Det følgende kan ikke siges at dække Habermas eller Luhmanns synspunkter, men er nok så meget min egen diskussion af teoriproblemet med den optik, som statskundskabsstudiet betinger.

2. Samfundsvidenskabelig teori som problem

En ganske udbredt definition af teori er: et sæt systematisk sammenhængende udsagn om virkeligheden, hvoraf nogle er syntetiske og empirisk verificerbare. Udsagnene om virkeligheden vil ofte have karakter af betingede samvariationer.

Det indrømmes fra alle sider, at det er en vanskelig sag at konstruere en teori. De største usikkerheder antages ofte at stamme fra værdiproblemet, fordi værdierne kan snige sig ind på alle trin i forskningsprocessen og resultere i "skævheder". Men det har kun mening at tale om skævheder, hvis der findes noget "lige", d.v.s. en "ren" eller "sand" teori. Eksistensen af eller i det mindste muligheden for en sådan teori forudsættes ofte af forskere, der er sig værdiproblemet overordentlig bevidst, f.eks.

Donald D. Searing³⁾: "Since I believe that value choices in research may represent subjective decisions without automatically creating misperception, the present paper has restricted "bias" to its error laden meaning: mistakes in description or attributing unwarranted validity to generalizations". Ud fra dette synspunkt opretholder man altså principielt troen på en "sand" teori på trods af værdiernes forstyrrende indflydelse: hvad enten det undersøgte emne oplyses ved neon eller en tælleprås, så forbliver det dog samme objekt, og det må derfor være muligt at teoretisere.

Uanset om denne tolkning godtages, mener jeg, at den kan danne udgangspunkt for at vende værdidiskussionen om, en diskussion, der i øvrigt er ved at løbe ind i trivialitetens dødvande.

2.1. Teoriens eksistensbetingelser

Hidtil har man spurgt, på hvilken måde værdierne afficerer teorien. I stedet kunne man spørge, om en samfundsvidenskabelig teori i den fornævnte forstand overhovedet er mulig, og hvis ja, da under hvilke forudsætninger. Diskussionens focus bliver altså forholdet mellem nomotetiske eller nomologiske teorier og den virkelighed, disse teorier foregiver at beskrive, forklare eller fordusige hændelsesforløb i. En nomotetisk teori har som referens visse lovmæssigheder, hvorfor eksistensbetingelsen for sådanne teorier er en virkelighed, hvor fænomenerne står i et invariant forhold til hinanden. De fleste naturvidenskabelige teorier er nomotetiske, og det er en fremherskende opfattelse, at samfundsvidenskabelig teori principielt har samme status⁴⁾. Tilhængerne af denne opfattelse plejer at henvise til, at der i det mindste ikke findes "evidence",

3) Donald D. Searing: Values in the Empirical Research; a Behavioralist Response. Midwest Journal of Political Science 1970/1. p. 100.

4) Donald D. Searing, op.cit., p. 101

der kan begrunde en sondring mellem naturvidenskaber og samfundsvidenskaber i denne henseende. Dermed har de skubbet bevisbyrden over på deres modstandere.

Lad mig da prøve at træde ind i rollen som modstandernes advokat. For det første kan man sige, at selv om der måske ikke findes "evidence", der nødvendiggør indførelse af den nævnte sondring, så er det dog påfaldende, at der næppe til dato er fremkommet en samfundsvidenskabelig teori i den strenge betydning, vi hidtil har anvendt ordet. Man begår vist ingen uret ved at sige, at det gælder disciplinerne statskundskab, international politik og forvaltningslære. Sociologien er vel nok lidt bedre stillet, især hvis man hertil også regner laboratoriesociologien (dens værdi afhænger jo af den problematiske isomorfisme mellem laboratoriesituationen og det "virkelige" samfund).

Det meste af det, der produceres inden for disse discipliner, er beskrivelser, typologiseringer og "analyser", som absolut har sin berettigelse, men det har jo ikke meget med teori at gøre. Selv de større survey-undersøgelser er kun kvantitative beskrivelser, der indeholder visse teorielementer. Misereen kommer også til udtryk i mange lærebøger, hvor fagets målsætning indledningsvis i forsigtige vendinger defineres som værende at finde visse lov-mæssigheder, strukturelle grundtræk o.l., men hvor bogens substans så er en gennemgang af de hovedsynspunkter (ikke teori!), der er og har været gældende inden for faget. At kunne sin "lektie" betyder derfor, at man har levet sig ind i fagets tradition.

Men lad os nu antage, at tilhængerne af det nomotetiske synspunkt er i stand til at pege på en halv snes teorier med en bemærkning om, at det kun er begyndelsen. Teorierne er behørigt verificerede; altså er de i overensstemmelse med "virkeligheden", de er "sande". Mit andet argument vil da tage udgangspunkt i teoriens randbetingelser. Randbetingelserne er den afgrænsning af teoriens gyldighedsområde, der (forhåbentlig) er foretaget på alle relevante

dimensioner.

En af disse dimensioner angår lokaliseringen af de fænomener, teorien omfatter (f.eks. geografisk område, bestemte grupper eller strata, udvalgte institutioner). Spørgsmålet er her, hvornår teorier, der er genereret på grundlag af "repræsentative" eller "typiske" udsnit, kan siges at være gyldige for hele fænomenfeltet. For teorier af "adfærdstypen" vil man ofte kunne besvare spørgsmålet på grundlag af statistisk testteori. Men for teorier, der opererer med enheder som stater, parlamenter, partier og bureaukratier, findes der ikke noget let svar. Tag som eksempel Michels oligarki"lov" ⁵⁾. Hvis den kun gjaldt for det "typiske" udsnit, hvorefter den var genereret (tysk socialdemokrati og fagbevægelse i en bestemt periode), ville den være forholdsvis uinteressant og ikke hæve sig over en historisk periodebeskrivelse. Hvis dens gyldighedsområde udstrækkes til andre påståede isomorfe organisationer, forsynder man sig mod maximen "f.eks. er ikke noget bevis". For mange af politologiens nyere klassikere opstår det samme problem, og med den forskningspraxis, der er gængs i dag skal man vist ikke vente, at problemet løses i dette årtusind. Eller måske er det principielt uløseligt?

Også på en anden dimension melder problemet om teoriens randbetingelser sig, nemlig den tidsmæssige eller historiske ⁶⁾. Ud fra et ekstremt nomotetisk synspunkt har man vel slet ikke sans for, at historien kan relativere de

5) Modsat Palle Svensson, der i dette nummer af POLITICA (p. 9.) kalder oligarki"loven" en "partiel teori for de politiske partiers vedkommende". For denne karakteristik kan accepteres, må to spørgsmål besvares: 1) med hvilken validitet er "loven" verificeret, og 2) hvad er dens gyldighedsområde, altså hvilke randbetingelser dækker udtrykket "de politiske partier" mere præcist over.

6) Jfr. Jürgen Habermas: Zur Logik der Sozialwissenschaften. Materialien. Frankfurt a.M. 1970, pp. 122-25.

teorier, det måtte lykkes at konstruere; man er principielt ahistorisk. Men denne position må betegnes som uholdbar, dels fordi en sådan "tidløs" teori ikke hidtil er fundet, og dels fordi man vel næppe heller kan tænke sig et sæt generelle begreber, der så at sige er i stand til at indfange de sociale fænomener, uanset den historiske epoke, hvori de forekommer.

Det diametralt modsatte standpunkt er det, hvor man hævder, at teoridannelse kun er mulig for et samfund i en bestemt historisk epoke. Så snart samfundet træder ind i en ny epoke (svært at definere!) mister teorien sin gyldighed. Dette standpunkt betyder altså en principiel indskrænkning af muligheden for teoridannelse - Hvis da ikke man betjener sig af det, Karl Popper⁷⁾ kalder en historicistisk doktrin.

Et mellemstandpunkt findes også; på den ene side hævder man, at historien er "original" (hvilket indskrænker mulighederne for teoridannelse), men på den anden side antager man, at der findes tidsmæssigt adskilte, men strukturelt kongruente (isomorfe) situationer, der skulle kunne bære en teoridannelse. Konsekvensen af dette standpunkt er den samtidige påbegyndelse af det sisyfosarbejde, der består i at drage en skillelinie mellem det historisk originale og det strukturelt kongruente.

Efter denne, langt fra systematiske diskussion af de generelle muligheder eller betingelser for en teoridannelse, vil jeg tage et par problemer op, der mere specielt vedrører teoriens forhold til virkeligheden.

7) Karl Popper: Prognose und Prophetie in den Sozialwissenschaften. I Ernst Topitsch (hrsg.): Logik der Sozialwissenschaften. Köln u. Berlin 1971. Særlig p. 115. Lignende synspunkter findes hos Albrecht Wellmer: Kritische Gesellschaftstheorie und Positivismus. Frankfurt a.M. 1969, pp. 19 & 69-78. Begge kritiserer den slags marxister, der betragter sig som fødselshjælpere for det uundgåelige socialistiske samfund.

2.2 Verifikation

Hvis en hypotese verificeres, opnår den status af teori. Verifikationsbegrebet har som bekendt været genstand for mange og modstridende udlægninger gennem tidens løb. Men fælles for vel nok størstedelen af litteraturen har det været, at man har begrænset sig til en diskussion af verifikationens forskningstekniske problemer, og derfor har man ladet nogle vigtige og meget vanskelige spørgsmål ligge. Sat på spidsen, kan man sige at verifikationsdiskussionen alt for ofte er endt i pro & contra for et 95%-signifikansniveau.

For at få hul på problemet kan vi tage udgangspunkt i den dejligt vage term, som Easton i sin teoridefinition anvender som erstatning for "verification", nemlig "confirmation"⁸⁾. Den sproglige nuanceforskel antyder, at der i forbindelse med confirmation indgår et vist element af tro eller overbevisning, mens verification har sandheden med stort S som krumtap. Det er netop dette element af tro eller overbevisning, jeg vil have fat i.

Hvis man trækker filosofiens historie op med den grove pensel, kan man sige, at fra Aristoteles til Tarski var den ontologiske sandhedsteori (NB! teori i filosofisk sprogbrug) fremherskende. Denne teori kender vi bedst i den udformning, som de logiske empirister gav den i mellemkrigstiden. Kort fortalt går denne skole ud fra, at virkeligheden består af en samling "kendsgerninger" eller "faktiske forhold". Disse kendsgerninger kan afbildes i en sætning, eller sætningen siges at korrespondere med kendsgerninger. Hele videnskaben kan så - efter en del exercits - opbygges på grundlag af disse basissætninger, der nøje svarer til den empiriske virkelighed; basissætninger kaldes undertiden også observations- eller protokolsætninger.

8) Se for mageligheds skyld Palle Svensson i dette nr., p. 7.

Men nu forholder det sig jo sådan, at disse basis-sætninger er nogle ikke-eksisterende gespenster, som filosoferne efterhånden har opgivet at jage. Det betyder ikke, at problemerne er forsvundet, fordi spørgsmålet, hvad er det så, der konstituerer et datum? kræver et svar ⁹⁾. Den gamle terminologis basissætninger svarer på det sproglige plan til det, vi her kalder data.

Det er netop på dette punkt Jürgen Habermas sætter ind med en efter min mening dybtgående kritik af den traditionelle videnskabslogik; samtidig knyttes forbindelsen til det, vi ovenfor kaldte troselementet i verifikationsprocessen. Iflg. Habermas skabes data i et bestemt forskermiljø ved en mere eller mindre bevidst beslutning:

"Forskning er en institution af mennesker, der taler med hinanden og handler i fællesskab; som sådan fastlægger de gennem deres forskningskommunikation det, der kan gøre krav på teoretisk gyldighed. Fordringen om kontrolleret iagttagelse som basis for afgørelse af spørgsmål om hypotesers empiriske frugtbarhed forudsætter allerede en forud-forståelse (Vorverständnis) af bestemte sociale normer. Det er ikke tilstrækkeligt at kende det specielle formål med en undersøgelse og en iagttagelses relevans for en bestemt hypotese; man må også have forstået forskningsprocessens hele mening for overhovedet at kunne vide, hvad dataenes empiriske gyldighed refererer til - ligesom dommeren også må have begrebet meningen med domsafsigelsen som sådan. *Questio facti* må afgøres med henblik på et givet *questio iuris*, hvis iboende normer er forstået. Dette kan iagttages af enhver under retsudøvelsen: her drejer det sig om en forbrydelse mod en positivt bestemt, almindelig for-

9) Arne Næss' svar, der her citeres in extenso, er efter min mening helt utilstrækkeligt: "Innen det som anses for å være én og samme vitenskap kan det være ulike miljøer med forskjellige krav til, hva som skal gjelle som data. I selve ordet "datum" ligger kun at forskeren kan gå ut fra visse iakttagelser som fast utgangspunkt, som noe gitt".
Arne Næss: Logikk og metodelære. Oslo 1963, p. 133

oudsnorm, der sanktioneres af staten. På tilsvarende måde måles dataenes empiriske gyldighed med en socialt normeret rolleforventning. Hvordan lyder imidlertid forskningsprocessens *questio iuris*, og hvordan måles her den empiriske gyldighed af data? Den pragmatiske tolkning af forskningsprocessen antyder et svar" 10).

Hovedtankegangen hos Habermas er altså, at data ikke er givne og uproblematisk, som det ofte antages. De genereres tværtimod i et dialektisk samspil mellem den forud-forståelse, som den pågældende forskergruppe møder med, og det sociale univers, de udforsker. Det er dette samspil, der udgør essensen af den såkaldte hermeneutik 11). For at forhindre stivkrampe hos folk, der plejer at krumme tæer, når de hører ordet dialektik, vil jeg citere Habermas' udlægning af begrebet, når det anvendes i en videnskabsteoretisk sammenhæng. Dialektik er "et forsøg på hele tiden at begribe analysen selv som en del af den analyserede samfundsmæssige proces og som dennes mulige kritiske selv-bevidsthed - det indebærer imidlertid: at afstå fra at etablere netop den udvendige og blot tilfældige for-

10) Jürgen Habermas: Zur Logik der Sozialwissenschaften. Materialien: Frankfurt a.M. 1970, pp. 30-31. Mine oversættelser, der er foretaget af hensyn til tysk-fjendtlige læsere, kan uden tvivl kritiseres på mange punkter, fordi jeg har ofret den strikte ordrette gengivelse til fordel for et forståeligt dansk.

11) Et eksempel på hermeneutikkens konsekvenser på det meta-kritiske plan er lige ved hånden. Sammenlign Justus Hartnack: Wittgenstein og den moderne filosofi. København 1967, med Habermas' Wittgenstein tolkning i Zur Logik, pp. 223 ff. Iflg. Hartnack fører Wittgenstein den engelske erfaringsfilosofi videre, men Habermas slipper mindst lige så godt fra at indplacere ham i tradition med den kantianske transcendentalfilosofi. De diametralt modsatte resultater forklares af dybtgående divergens i de to forfatteres forud-forståelse. Det kan bl.a. ses af Hartnacks forord, hvor det forklares, at der (bogens 4. oplag til trods) ikke har været tid til at tage hensyn til den finske filosof, Erik Stenius: Wittgensteins Tractatus. Oxford 1960. Det var Stenius, der grundlagde den transcendentale tolkning af Wittgenstein, som senere er videreført af K.O. Apel.

bindelse mellem analyseinstrumenterne og de analyserede data, som frit kan tages i brug til den socialteknologiske beherskelse af samfundet" ¹²⁾.

De citerede passager leder frem til det tema, som Habermas er blevet mest kendt for, nemlig hans filosofi om "erkendelsesinteresserne" ¹³⁾. På dette sted er det imidlertid efter min mening vigtigt at fremhæve, at denne filosofi ikke (alene!!) er udtænkt af ideologisk-propagandistiske grunde. Dens forudsætning er, at den traditionelle videnskabsteori ikke har kunnet levere en tilfredsstillende bestemmelse af de data, der er verifikationens *conditio sine qua non*. I denne lacune rykker så Habermas ind med sin bestemmelse af data som resultatet af et dialektisk samspil mellem forud-forståelse og socialt univers.

2.3 En eller flere virkeligheder

Et vigtigt element i den definition af teori, jeg indledte med, var "udsagn om virkeligheden". Virkelighedsproblemet skal derfor kort berøres.

I den angelsaxiske statskundskabsliteratur møder man ofte en mærkelig plastisk opfattelse af "the social reality". Med en let karikatur kan man sige, at virkeligheden somme tider næsten skæres ud i passende portioner, som så dækkes af en teori af tilsvarende spændvidde. Dette ukomplerede forhold til virkeligheden bunder sikkert i den tradition, der har været i engelsk filosofi siden Locke og Hume, for en skarp skelnen mellem subjekt og objekt, og dertil en simpel perceptionsteori af afbildningstypen. Denne tradition har udgjort det filosofiske grundlag for det gængse teoribegreb, men for øjeblikket kan der iagttages to parallelle tendenser, som synes at skulle svække det.

På det filosofiske område er den britiske erfaringsfilosofis modstandere, Kant og især Hegel, på vej frem.

12) Zur Logik, p. 37.

13) Se Birger Linde: Ideologi og videnskab i marxismen. POLITICA, 3. årg., nr. 1.

Selv om jeg nødig vil fremstå som tilhænger af Hegel og alt hans væsen, så kan det vel ikke nægtes, at en omvurdering af Hegels filosofi længe har været tiltrængt. Hidtil har man nøjedes med at addere to vektorer, når dialektikken skulle forklares. Bagefter har man så sagt, at den politiske konsekvens af Hegels filosofi er preussisk statsabsolutisme. Og endelig som punktum, at Hegels indflydelse i Danmark (heldigvis) var forbi med Johan Ludvig Heibergs ligbegiengelse i 1860. En af de ting, som Frankfurter-skolen, der er ganske stærkt påvirket af Hegel, har trukket frem, er dialektikken mellem det subjektive og det objektive / det individuelle og det almene. En udredning heraf er jeg ikke i stand til at give, men det er vel også tilstrækkeligt at påpege, at netop denne side af Hegel er relevant for diskussionen om dannelsen af videnskabelige data.

Inden for vores eget felt, politologien, er der også ved at ske noget, der måske på længere sigt vil fremtvinge en modifikation af den firkantede virkelighedsopfattelse. Det jeg tænker på er, at politisk socialisering så småt er ved at blive en modedisciplin.

Efter at have læst en bog som f.eks. Peter L. Berger & Thomas Luckmann's "The Social Construction of Reality" (New York 1966) kan det stadigvæk have mening at tale om den sociale virkelighed, men man kan ikke længere uskyldigt hævde, at den blot er der - man må forsøge at forklare, hvordan den er skabt. Og når man begynder at fundere over, hvordan den sociale virkelighed bliver til, må en relativisering af virkelighedsbegrebet næsten nødvendigvis accepteres. Det vil da nemlig være svært at argumentere for, at der kun skulle være én social virkelighed.

Disciplinen politisk socialisering har så vidt jeg kan se emnefællesskab med Jürgen Habermas (og Hegel), nemlig samspillet mellem på den ene side mennesket og dets erkendelse og samfundet på den anden. Forskellen er, at i politologien anvender man en sociologisk betragtningsmåde, mens Habermas anvender en filosofisk.

3. Slut med teorien?

Idealet for de fleste er vel at lade en solid (og om muligt generel) teori danne rygraden i den politiske videnskab. For øjeblikket er vi såre langt fra denne tilstand, og spørgsmålet er så om vi skal fortsætte med at jage en formodet samfundsvidenskabelig teori, eller om vi, i betragtning af de hidtidige povere resultater, skal give op. For der må vel være grænser for, hvor længe henvisningen til samfundsvidenskabernes ungdom kan godtages som undskyldning.

Hvis forsøgene på at finde en teori fortsættes, burde man efter min mening gå til værks på en anden måde end hidtil. I stedet for at begynde med at finde simple generalisationer i den hensigt at aggregere dem til teorier på forskellige niveauer, skulle man forsøge at lave en slags videnskabsteoretisk feasibility-undersøgelse med det formål at få et overblik over mulighederne og forudsætningerne for en teoridannelse. Det er nogle af de spørgsmål, man vil stille i en sådan undersøgelse, jeg har forsøgt at formulere i det foregående. Undersøgelsen turde være et oplagt emne i en fagorienteret filosofiundervisning.

Hvis den anden udvej, at give op, vælges, hvad bliver så konsekvenserne? Vil den politiske videnskab så ikke (langt værre end det er tilfældet nu) udvikle sig til det, Werner Hofmann kalder panideologisme, d.v.s. et hundeslagsmål mellem alle mulige private meninger og fikse ideer?

I denne situation, hvor det drejer sig om at etablere en demarkationslinie mellem ideologi og videnskab, findes der, så vidt jeg kan se, kun et fixpunkt, nemlig en tyrkertro på den kritiske fornuft. Man ser den bl.a. formuleret hos Werner Hofmann: "Ideologi antager karakter af tvangsforestilling, blændværk, galskab. Den er utilgængelig for fornuftsgrunde; også overført ideologi formår at leve videre. I hvilket forhold står ideologi til videnskab? Svaret kan kun være: det ene udelukker det andet. Ideologien postulerer, men beviser ikke. Ideologi optræder bekræftende, videnskab

er metodiseret tvivl. Ideologi retfærdiggør, videnskab fortolker. Hvor ideologier hersker bliver videnskabelighed til et samfundsmæssigt oppositionsprincip". ¹⁴⁾ I samme retning går Jürgen Habermas' tanker om den "magtfri diskussion" ¹⁵⁾.

Også hos Karl Popper, der i øvrigt ikke har noget til fælles med Frankfurterfolkene, indtager kritikken en nøgleposition: "Det man kan betegne som videnskabelig objektivitet, ligger ene og alene i den kritiske tradition, der trods alle modstandforsøg så ofte har gjort det muligt at kritisere et herskende dogme. Sagt på en anden måde, videnskabens objektivitet er ikke et individuelt anliggende for de forskellige videnskabsmænd, men et socialt anliggende for deres gensidige kritik, for den fordragelige / fjendtlige arbejdsdeling mellem videnskabsmændene, for deres samarbejde og deres modarbejden hinanden. Objektiviteten afhænger derfor delvis af en lang række samfundsmæssige og politiske forhold, der muliggør denne kritik" ¹⁶⁾.

En sådan kritisk holdning er jo ikke meget at hænge en hel videnskab op på. Bag holdningen fornemmes nogle gange en romantisk drøm om at realisere videnskab som en sokratisk dialog. Det gør holdningen tvetydig, for det må ikke glemmes, at Sokrates, når han var bedst, talte til en flok styrbare fæhoveder, hvis eneste intellektuelle præstation bestod i på de rigtige steder at sige: "Ja, det har du sandelig ret i, Sokrates". Og denne situation har jo heller ikke været ukendt efter Sokrates' tid.

14) Werner Hofmann: Universität, Ideologie, Gesellschaft. Beiträge zur Wissenschaftssoziologie. Frankfurt a.M. 1968, p. 59.

15) Habermas/Luhmann: Theorie, pp. 101-41.

16) Karl Popper: Die Logik der Sozialwissenschaften. I Adorno u.a.: Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie. Berlin 1970, p. 112.

LITTERATUR

Adorno u.a.: Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie. Berlin 1970.

Peter L. Berger and Thomas Luckmann: The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. New York 1966.

Hans Henrik Bruun: Systembegrebet i Niklas Luhmanns organisationssociologi. POLITICA, 3. årg. nr. 2.

Jürgen Habermas: Zur Logik der Sozialwissenschaften. Materialien. Frankfurt a.M. 1970.

Jürgen Habermas/Niklas Luhmann: Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. - Was leistet die Systemforschung. Frankfurt a.M. 1971.

Justus Hartnack: Wittgenstein og den moderne filosofi. København 1967.

Werner Hofmann: Universität, Ideologie, Gesellschaft. Beiträge zur Wissenschaftssoziologie. Frankfurt a.M. 1968.

Birger Linde: Ideologi og videnskab i marxismen. POLITICA, 3. årg. nr. 1.

Oskar Negt (Hrsg.): Aktualität und Folgen der Philosophie Hegels. Frankfurt a.M. 1970.

Arne Næss: Logikk og metodelære. Oslo 1963.

Donald D. Searing: Values in Empirical Research; a Behavioralist Response. Midwest Journal of Political Science 1970/1.

Ernst Topitsch (Hrsg.): Logik der Sozialwissenschaften. Köln u. Berlin 1971.

Albrecht Wellmer: Kritische Gesellschaftstheorie und Positivismus. Frankfurt a.M. 1969.